

Facts & Figures: Slachtofferschap van (cyber)pesten

1. Inleiding

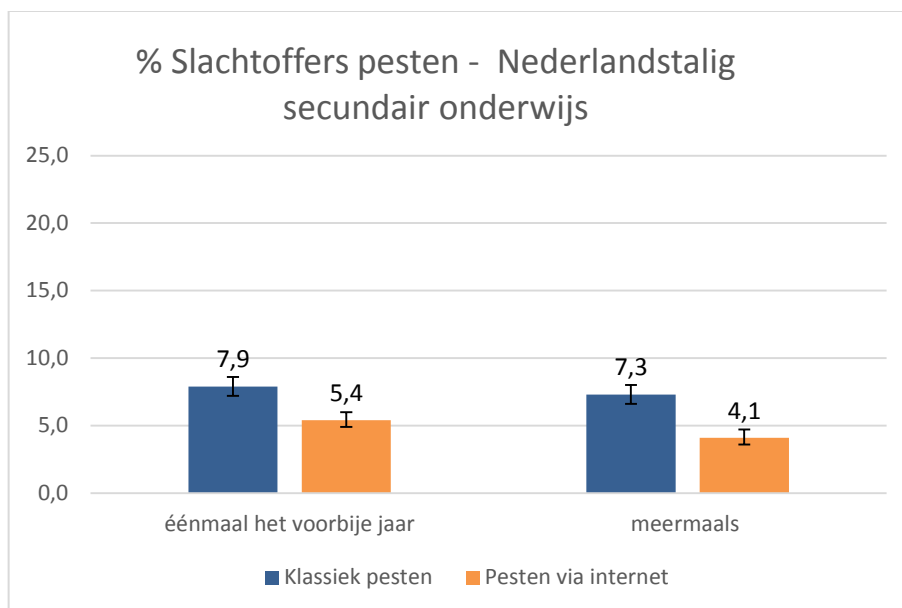
'Erbij horen' is een diepgewortelde menselijke behoefte. Opgroeiende tieners richten zich daarvoor doorgaans tot leeftijdsgenoten in hun onmiddellijke omgeving: op school, in de buurt, bij de sportclub etc. Helaas heeft niet elke jongere het geluk om volledig aanvaard te worden. Pestgedrag is daar een droevig voorbeeld van. Volgens de Zweedse psycholoog Dan Olweus (1993) kan pestgedrag gedefinieerd worden als het herhaaldelijk en intentioneel stellen van agressieve of negatieve handelingen, waarbij sprake is van een zekere machtsongelijkheid tussen dader en slachtoffer. De kwaadwillige intenties is wat pesten onderscheidt van 'plagerijen'. Het herhaaldelijk karakter en de machtsongelijkheid maken dat pesten verschilt van andere gevallen van agressie (bv. een éénmalige woordenwisseling tussen twee groepjes jongeren op een fuif). De negatieve gedragingen kunnen verschillende vormen aannemen; van sociale uitsluiting (vb. iemand bewust vermijden of negeren op de speelplaats) tot verbaal (vb. schelden) en fysiek geweld (vb. slaan en schoppen). Naast deze meer 'klassieke' vormen van pestgedrag heeft de ontwikkeling van informatie- en communicatietechnologie zoals de gsm en het internet jongeren nieuwe mogelijkheden aangereikt (zie Tokunaga, 2010). Ten eerste hebben ze het mogelijk gemaakt om anoniem te blijven tegenover het slachtoffer. Ten tweede laten ze toe dat schade wordt berokkend zonder fysiek contact, en dus zonder onmiddellijke confrontatie met de reactie van een slachtoffer. Ten derde heeft pestgedrag op het internet enorm veel potentiële toehoorders, denk bijvoorbeeld aan een haatwebsite of een vernederend filmpje op Youtube. Ten slotte hebben internet en gsm het voor slachtoffers moeilijker gemaakt om te ontsnappen aan het pestgedrag. Waar het pesten vroeger vaak noodzakelijkerwijs stopte bij het sluiten van de schoolpoort, is het nu vrij eenvoudig voor daders om met behulp van internet en gsm tijd en ruimte te overbruggen.

Het pesten via gsm en internet, ook wel 'cyberpesten' genoemd, roept een aantal interessante vragen op. Komt slachtofferschap van cyberpesten nu meer voor onder Vlaamse jongeren dan slachtofferschap van 'traditioneel' pestgedrag? In welke mate maakt cyberpesten nieuwe slachtoffers, d.w.z. jongeren die niet op traditionele wijze gepest worden? En ten slotte, zijn er extra

negatieve effecten van cyberpesten op het zelfwaardegevoel van slachtoffers in vergelijking met meer traditioneel pestgedrag? In deze facts en figures trachten we deze vragen te beantwoorden op basis van data verzameld via de JOP-schoolmonitor 2013. Deze werd zowel afgenomen bij een steekproef van scholieren uit Nederlandstalige secundaire scholen in drie grootsteden (Antwerpen, Brussel en Gent) als bij een steekproef van scholieren uit niet-grootstedelijke secundaire scholen in Vlaanderen. In totaal vulden 6688 leerlingen uit de eerste, tweede en derde graad de vragenlijst in. Waar mogelijk vergelijken we onze cijfers met een andere recente Vlaamse studie naar (cyber)pesten die uitgevoerd werd tussen 2010 en 2014 bij een steekproef van 9- tot 16-jarigen; de Developmental Issues in Cyberbullying amongst Adolescents (DICA) studie uitgevoerd door Pabian en Vandebosch (2010-2014)¹.

2. Hoeveel jongeren uit het Nederlandstalig secundair onderwijs worden slachtoffer van (online) pestgedrag?

We vroegen aan de jongeren of ze het voorbije jaar slachtoffer waren geworden van klassiek pestgedrag (niet via internet) en pestgedrag via internet. Pestgedrag via de gsm werd niet expliciet bevraagd. In figuur 1 worden de prevalentiecijfers voor de totale steekproef weergegeven².

Figuur 1. Slachtofferschap van (online) pestgedrag bij scholieren uit het Nederlandstalig secundair onderwijs op basis van de JOP schoolmonitor 2013

¹<http://wise.vub.ac.be/fattac/mios/FA%20white%20paper%201%20Zes%20jaar%20onderzoek%20naar%20cyberpesten.pdf>

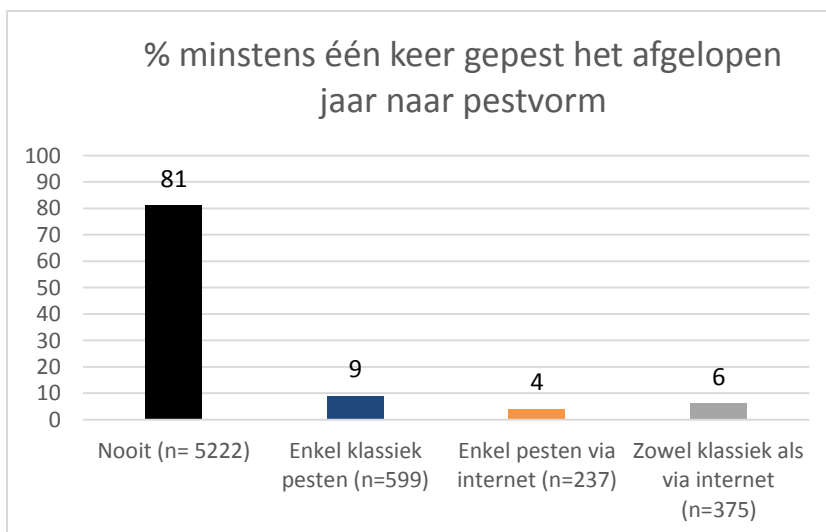
² Aangezien de Vlaamse en de grootstedelijke steekproef niet van elkaar verschilden wat betreft de prevalentie van slachtofferschap, werden beide steekproeven samengevoegd.

Anno 2013 gaf ongeveer 15% van de jongeren in het Nederlandstalig secundair onderwijs aan dat ze het voorbije jaar minstens 1 keer slachtoffer geworden waren van klassiek pestgedrag. Bij de helft van hen bleef het niet beperkt tot 1 keer. Ongeveer 7% van de jongeren werd meermaals slachtoffer van klassiek pestgedrag in 2013. Online pestgedrag komt minder voor. **Ongeveer 10% van de jongeren gaf aan dat ze het voorbije jaar minstens 1 keer slachtoffer geworden waren van pestgedrag via internet.** Ook hier geeft ongeveer de helft van hen aan (4,1 %) dat het pestgedrag niet beperkt bleef tot 1 keer.

Het is niet evident om cijfers over pestgedrag uit verschillende studies te vergelijken omdat niet steeds dezelfde meetmethode wordt gehanteerd of dezelfde leeftijdsgroepen worden bevroegd. De meetmethode in de DICA studie is vrij gelijkaardig, met uitzondering van het feit dat daar zowel naar slachtofferschap via het internet als slachtofferschap via de gsm wordt gepeild, en dat er een kortere referentieperiode wordt gehanteerd (slachtofferschap gedurende het voorbije halve jaar). Desalniettemin worden cijfers van dezelfde grootteorde gevonden. **In de DICA studie gaf ongeveer 11% van de 9- tot 16-jarigen aan dat ze tijdens het laatste half jaar minstens één keer het slachtoffer geworden waren van cyberpesterijen (internet + gsm).** Ook uit deze studie blijkt dat jongeren nog steeds vaker slachtofferschap van klassiek pestgedrag rapporteren dan slachtofferschap van online pestgedrag. Ook internationaal onderzoek bevestigt deze trend (zie Olweus, 2013).

3. Hoe groot is de overlap tussen offline en online pestgedrag?

Uit figuur 2 blijkt dat 6% van de jongeren in onze bevraging zowel met klassiek als online pestgedrag te maken kreeg. Slachtofferschap van klassiek pestgedrag alleen komt het meeste voor (9%), enkel online slachtofferschap het minste (4%).

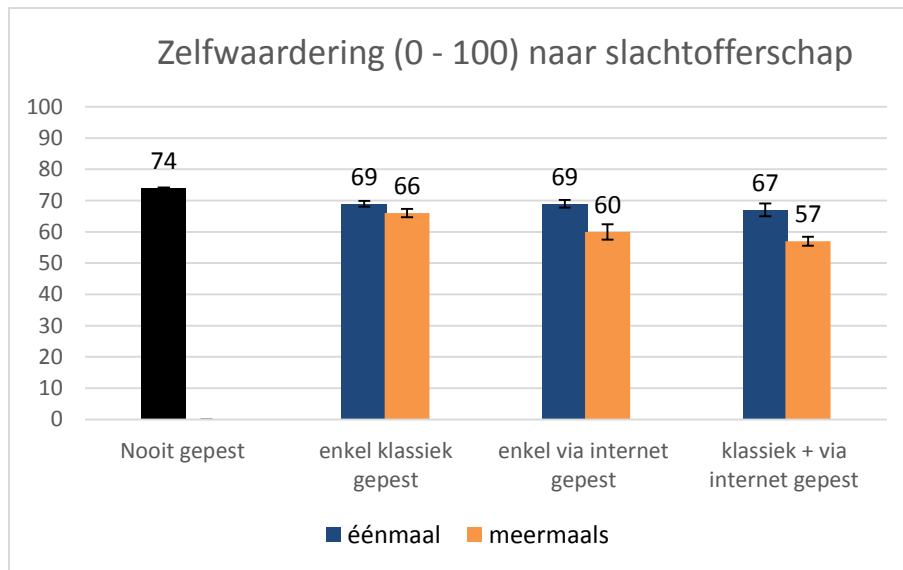
Figuur 2. Overlap tussen klassiek en online pestgedrag

Van alle jongeren die rapporteerden dat ze het voorbije jaar online gepest werden (n=612), werd 60% ook klassiek gepest. Deze cijfers zijn in overeenstemming met de DICA studie en internationaal onderzoek. We mogen besluiten dat cyberpesten deels nieuwe slachtoffers maakt, maar voor een nog groter deel van de jongeren een verderzetting is van traditioneel pestgedrag.

4. Slachtofferschap van (online) pestgedrag en zelfwaardering

Uit zowat alle internationale studies komt naar voor dat slachtoffers van pestgedrag kampen met een lager zelfwaardegevoel dan andere kinderen (Hawker & Boulton 2000). Over mogelijke verschillen tussen pesten en cyberpesten is nog niet zoveel geweten (Olweus, 2013). In een aantal recente studies werd zowel bij slachtoffers van klassiek als van online pestgedrag een lagere zelfwaardering vastgesteld (Kowalski & Limber, 2013; Olweus, 2012). De studie van Olweus (2012) is interessant omdat hij jongeren die enkel online gepest werden vergeleek met zij die zowel slachtoffer werden van klassiek als van online pestgedrag. Bij de kleine groep studenten die enkel gepest werden via elektronische middelen werden negatieve effecten op de zelfwaardering geconstateerd. Bij de veel grotere groep van studenten die zowel slachtoffer waren van traditioneel als cyberpesten, bleken de additionele negatieve effecten op de zelfwaardering als gevolg van het cyberpesten eerder klein te zijn.

In figuur 4 vergelijken we de zelfwaardering – gemeten op een schaal van 0 tot 100, waarbij hogere scores wijzen op een hogere zelfwaardering – bij slachtoffers van klassiek, online en gecombineerd slachtofferschap. We maken bovendien een onderscheid tussen zij die éénmalig en zij die meermaals gepest werden. Dit laatste onderscheid blijkt zeer relevant te zijn. Over alle categorieën heen rapporteren jongeren die meermaals gepest werden een significant lagere zelfwaardering dan zij die nooit of slechts eenmaal gepest werden. Daarnaast valt het op dat de zelfwaardering van zij die zowel meermaals klassiek als meermaals online gepest werden het laagste is; significant lager dan zij die enkel meermaals klassiek gepest werden. Onze analyse suggereert dat online pestgedrag in het verlengde van klassiek pestgedrag mogelijks extra negatieve effecten kan hebben. Verder onderzoek naar de grootte en de precieze aard van deze effecten is nodig.

Figuur 3. Zelfwaardering en slachtofferschap van pestgedrag

5. Verder lezen?

De Boeck, A. (2014). Over zelfwaardering, slachtofferschap van (cyber)pesten, en de beschermende invloed van vrienden. In *Jongeren in Cijfers en Letters: Bevindingen uit de JOP-Monitor 3 en de JOP-School-Monitor 2013*. Acco (Leuven) , pp. 111-135

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.

Olweus, D. (2012). Invited expert discussion paper. Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology*, 9, 520-538.

Olweus, D. (2013), 'School Bullying: Development and Some Important Challenges', *Annual Review of Clinical Psychology* 9(1), 751-780.

Hawker, D. S. J. & Boulton, M. J. (2000). Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-analytic Review of Cross-sectional Studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441--455.

Kowalski, R.M. & Limber, S.P. (2013), Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.